

รูปแบบที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคอีสานตอนล่าง

An Appropriate Model for Managing the Religious Cultural Tourism in the Temples in the Lower Isan Region

พระมหามงคล ฐานิสฺสโร (หัวนอก) และชิสสิกา วรณจันท์

สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

E-mail: 58012160005@msu.ac.th

Received: August 6, 2019; Revised: August 18, 2019; Accepted: August 26, 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสม การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคอีสานตอนล่าง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิจัยภาคสนาม ด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม จำนวน 79 รูป/คน แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูล จากนั้นนำเสนอผลการวิจัย โดยการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

รูปแบบที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคอีสานตอนล่าง ดังนี้

1. ด้านการวางแผน 1) ด้านบุคลากร ควรวางแผนการทำงานแบบบูรณาการร่วมกับภาคีเครือข่าย ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน 2) ด้านงบประมาณ ควรวางแผนการทำงานด้านการเงินให้รัดกุม ใช้ให้คุ้มค่า 3) ด้านวัสดุอุปกรณ์ ควรมีการวางแผนการใช้วัสดุอุปกรณ์ให้คุ้มค่าเกิดประโยชน์มากที่สุด 4) ด้านการจัดการ ควรมีการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาวัดตามนโยบาย และตัวชี้วัดมาตรฐานการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนา

2. ด้านการลงมือปฏิบัติ 1) ด้านบุคลากร ควรมอบหมายงานตามความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล ควรแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน 2) ด้านงบประมาณ ควรปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส มีความรู้ด้านบัญชี และกฎหมาย 3) ด้านวัสดุอุปกรณ์ ควรใช้ให้คุ้มค่า มีผู้รับผิดชอบดูแลโดยตรง ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษา และนำเทคโนโลยีสารสนเทศ มาประยุกต์ใช้ 4) ด้านการจัดการ ควรมีการจัดการที่เป็นระบบ การทำงานแบบบูรณาการ และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย

3. ด้านประเมินผล 1) ด้านบุคลากร ควรมีการประเมินผลการทำงานทุกระยะ 2) ด้านงบประมาณ ควรมีการรายงานผล ด้านการเงินให้ทุกฝ่ายได้รับทราบอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ 3) ด้านวัสดุอุปกรณ์ ควรมีการตรวจสอบวัสดุอุปกรณ์ที่ชำรุดเสียหายเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง 4) ด้านการจัดการ ควรมีการประเมินผลวิธีการในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดอย่างเป็นระบบและครอบคลุมในรูปแบบ แหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรม

คำสำคัญ: รูปแบบที่เหมาะสม การจัดการ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เชิงศาสนา

Abstract

The objective of this research was to study an appropriate model for managing the religious cultural tourism in the temples in the lower Isan region. This research was a qualitative research and was conducted by studying documents, concepts, theories, and related research

papers. The data collection used in this field research were observation, interview, and focus group discussion from 79 participants. The data were analyzed and synthesized. The findings of the research were proposed in the descriptive presentation.

The research findings were found as follows.

The appropriate model for managing tourism the religious cultural tourism in the temples in the lower Isan region consisted of 3 components: planning, implementation, and evaluation as in the following details.

1. The planning focused on 4 aspects. 1) In the personnel, the planning should be done together among the network group: the representatives of the households, the temples, the schools, and the communities. 2) In the budgets, the planning for spending money from the budgets should be done strictly and money from the budgets should be spent worthwhile. 3) In the materials, the planning in using the equipment and materials should be done based on using the equipment and materials worthwhile and the users should get the highest benefits from using the equipment and materials. 4) In the management, the planning for managing tourism should be done to develop the temples based on the policies and the religious cultural tourism standard indexes.

2. The implementation focused on 4 aspects. 1) In the personnel, each person should be assigned the work based on his/her ability, and the responsibility on his/her work should be clear. 2) In the budgets, the personnel should spend the budgets honestly and have knowledge in accounting and laws. 3) In the equipment and materials, the equipment and materials should be used worthwhile, and some personnel should be assigned to maintain the equipment and materials directly, the residents in the community should participate in maintaining the equipment and materials and use information technology. 4) In the management, the management should be systematic, working should be in the integrated form, and the tourism activities should be various.

3. The evaluation focused on 4 aspects. 1) In the personnel, the evaluation of the personnel's works should be done every period. 2) In the budgets, the financial reports should be informed to all divisions clearly, and they could be checkable. 3) In the equipment and materials, the equipment and materials should be checked to find whether they damaged in every period continually. 4) In the management, the evaluation of the results of the religious cultural tourism methods in the temples should be done systematically and cover all of the tourism models, tourism attractions, and tourism activities.

Keyword: An Appropriate Model, Management, Cultural Tourism, Religious

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (วัฒนธรรม) หรือการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Tourism) กลายเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความนิยมเป็นอย่างมาก จากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในขณะนี้ โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษกับวัดแหล่งโบราณสถานและสถานที่ปฏิบัติธรรม เนื่องจากวัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่อง มาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วมทำบุญบริจาคทานปฏิบัติบูชา จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้นทำให้จิตใจผ่องใสโดยจะเห็นได้ว่า วัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและยังสะท้อนไปถึงร่องรอยวิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน (Harmony) ระหว่างชุมชน วัดและสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะการผสมกลมกลืนการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความศรัทธาในพระพุทธศาสนาความเชื่อของท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์การศึกษาศิลปกรรมสถาปัตยกรรมรวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจ และมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย วัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งคือเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้นแต่มีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทอื่นเนื่องจากมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคมรวมถึงความผูกพันทางจิตใจต่อชนรุ่นหลังประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์จำนวนมากกระจายอยู่ตามภาคต่างๆ ทั่วประเทศไทยและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดที่สำคัญในด้านการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่มุ่งหวังที่จะได้รับความเพลิดเพลินและได้บุญกุศลไปพร้อมกัน (สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมกรมการศาสนา 2557)

การท่องเที่ยวในปัจจุบัน การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หรือทัวร์ไหว้พระทำบุญ ณ วันสำคัญต่าง ๆ นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวในกลุ่มความสนใจพิเศษที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะตามคติความเชื่อที่ถือว่าการได้มาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วมทำบุญ บริจาคทาน จะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิต และสร้างจิตใจที่ผ่องใสมาสู่ผู้ปฏิบัติตนเอง โดยจะเห็นได้ว่า "วัด" เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนอารยธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น อันเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับ ชุมชนและการ ตั้งถิ่นฐานของชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้วัดจะจัดว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง แล้ว วัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ ทั้งงานทำบุญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรงและงาน มงคลและงานอวมงคลของชาวบ้าน หรืออาจเรียกได้ว่า วัดมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวไทย เนื่องจากวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของคนไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปะ วิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็น มรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทยปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมคือการเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วย ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวม ที่สามารถศึกษา ย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้งการเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามสงบ สันโดษตามหลัก พระพุทธศาสนา แม้ปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ บทบาทของวัดยังมีค่อนข้างมาก คือเรื่องของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพ หรือการเป็นหน่วยสังคม

สงเคราะห์ และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ ซึ่งยังคงมีอยู่มีเสื่อมคลายแต่อย่างใด วัดจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในสังคมไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี 2545)

วัดบนเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนาเป็นเส้นทางบุญที่สำคัญเปรียบเสมือนกับสะพานที่เชื่อมโยงเส้นทางสายศาสนาไปสู่ประชาชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ไปเยี่ยมชมเข้าใจและซึมซับงานด้านศาสนาโดยผ่านการปฏิบัติบูชาธรรมทั้งยังเป็นเส้นทางสร้างสรรค์อารยธรรมที่ตักมสู่วิถีชีวิตไทยที่สามารถยกระดับให้เป็นสังคมคุณภาพโดยเฉพาะหากวัดต่างๆเปิดโอกาสให้องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนาผ่านเวทีประชาคมในวัดซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกความรับผิดชอบและความภาคภูมิใจในศาสนาศิลปวัฒนธรรมโบราณสถานโบราณวัตถุสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิถีชีวิตดั้งเดิมที่ตักมของไทยในอดีตซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีศาสนาเป็นรากฐานสำคัญให้คนในชุมชนร่วมดำเนินการด้วยความสมัครใจตั้งแต่การคิดริเริ่มสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อสร้างกระแสสังคมการร่วมตัดสินใจร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติร่วมรับผิดชอบโครงการรวมทั้งร่วมสนับสนุนให้การดำเนินงานตลอดจนร่วมติดตามประเมินผลโครงการให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อวัดและชุมชนโดยเน้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดความผูกพันทางด้านจิตใจมีบรรยากาศในการทำงานร่วมกันอย่างราบรื่นมีความรู้สึกร่วมรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความเต็มใจและพร้อมที่จะดำเนินการโครงการอย่างต่อเนื่องตลอดไปซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวต้องอาศัยการรวมกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งทำให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความรู้สึกความเป็นเจ้าของเกิดความรับผิดชอบร่วมกันและเกิดผลประโยชน์ของกลุ่มในชุมชนร่วมกันเนื่องจากความเข้มแข็งของกลุ่มเป็นเป้าหมายที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม 2557)

รูปแบบที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคอีสานตอนล่างทั้ง 9 วัด โดยสรุปได้ 3 ประเด็นหลักคือ รูปแบบด้านการวางแผน ด้านการปฏิบัติ และด้านการประเมินผล ซึ่งแต่ละประเด็นใช้ทฤษฎีการจัดการ 4 M. มาอธิบาย ได้แก่ ด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงศึกษาแบบที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคอีสานตอนล่าง เพื่อได้รูปแบบในการพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่งผลให้ผู้ที่มาท่องเที่ยวภายในวัดได้บุญกุศล มีความสุข และเกิดความประทับใจกลับไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคอีสานตอนล่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากเอกสาร และจากข้อมูลภาคสนามโดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ (แบบมีโครงสร้าง) แบบสังเกต และสนทนากลุ่ม โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มผู้รู้ จำนวน 18 รูป/คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 41 รูป/คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 20 รูป/คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 79 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสาร (Content Analysis) แล้วนำเสนอข้อมูลโดยวิธีการพรรณนา วิเคราะห์ โดยพื้นที่เก็บข้อมูลภายในวัดของชุมชนภาคอีสานตอนล่าง 9 แห่ง จำนวน 3 จังหวัด ๆ ละ 3 วัด ดังนี้ จังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย 1. วัดบึง (พระอารามหลวง) 2. วัดพายัพ (พระอารามหลวง) 3. วัดบ้านไร่ จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย 1. วัดพุทธบาทเขากระโดง 2. วัดเขาพระอังคาร 3. วัดหงษ์ จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย 1. วัดศาลาลอย (พระอารามหลวง) 2. วัดบูรพาราม (พระอารามหลวง) 3. วัดหนองบัว

ตำบลหนองบัว อำเภอเมืองสุรินทร์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคอีสานตอนล่าง ประกอบด้วยด้านการวางแผน การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผล (ด้านบุคลากร,งบประมาณ, วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ) ผู้วิจัยขอเสนอการสรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ด้านการวางแผน

1.1 ด้านบุคลากร พบว่า ขาดวางแผนให้ดีตามความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล การวางแผนมอบหมายงานให้เหมาะสมกับตัวบุคคล ขาดการวางแผนงานในการเตรียมมัคคุเทศก์เพื่อบรรยายให้ความรู้ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนาและด้านศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ

1.2 ด้านงบประมาณ พบว่า ขาดการวางแผนด้านงบประมาณอย่างรัดกุม การใช้ให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด ขาดวางแผนขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ขาดการวางแผนผู้ดูแลงบประมาณที่เชื่อถือได้ ขาดผู้มีความรู้ความสามารถด้านบัญชีและกฎหมายบ้าง และขาดการวางแผนนำงบประมาณมาพัฒนาการท่องเที่ยวภายในวัดในเรื่องใดบ้าง เรื่องเร่งด่วนกับเรื่องไม่เร่งด่วน

1.3 ด้านวัสดุอุปกรณ์ พบว่า ขาดการวางแผนการนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนเข้าใช้ในการจัดการท่องเที่ยว ขาดการวางแผนการจัดสถานที่ท่องเที่ยวให้เป็นระบบ มีระเบียบ สงบ สะอาด ปลอดภัย ขาดการวางแผนขอรับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์จากหน่วยงานต่างๆ โดยเน้นทุนของชุมชน คือทรัพยากรต่างๆ เป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภัชชรด ฤทธิ์เต็ม 2558) กล่าวว่า การที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว 5 ประเด็นหลัก คือ ปัญหาด้านอุปาทานทางการท่องเที่ยว, การพัฒนาสถานที่และสินค้าของการท่องเที่ยว, บุคลากรการท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม และปัญหาด้านนโยบายการท่องเที่ยว

1.4 ด้านการจัดการ ขาดการวางแผนด้านวิธีการจัดการท่องเที่ยวภายในวัดให้เป็นระบบ มีระเบียบ สงบ สะอาด ปลอดภัย ขาดวางแผนการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจนและเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล ขาดการวางแผนการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และขาดการวางแผนกิจกรรมของทางวัดที่หลากหลายและดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุทนต์ อาภาภิโร (อบอูน) ,อดิเทพ ผาพา, แสง นิลนามะ, อธิธิพล แก้วพิลา และกฤต ศรียะอาจ (2552) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนยังพบว่ามี 4 รูปแบบคือ 1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรมประติมากรรมจิตรกรรมและการเที่ยวชมบริเวณวัด (เชิงวัฒนธรรม) 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาลประเพณีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (เชิงวัฒนธรรม) 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาโดยมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมที่สำคัญ

2. ด้านการลงมือปฏิบัติ

2.1 ด้านบุคลากร พบว่า เจ้าอาวาสยังขาดการลงมือปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาวัดตามนโยบายและตัวชี้วัดมาตรฐานการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนา เป็นการสนองนโยบายของชาติ ระดับภาคและระดับชุมชนให้ไปในทิศทางเดียวกัน ทางวัดยังขาดมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็นฝ่ายต่างๆ

2.2 ด้านงบประมาณ พบว่า เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และกรรมการวัด ยังขาดการพิจารณาให้ตีในเรื่องงบประมาณค่าใช้จ่ายต่างๆภายในวัด ควรแยกบัญชีรายรับรายจ่ายแต่ละประเภทออกจากกันอย่างชัดเจน ผู้รับผิดชอบ ควรมีความรู้ด้านบัญชีและกฎหมาย ทำงานโปร่งใส ตรวจสอบได้ และรายงานทางการเงิน

ให้ทุกหน่วยงานรับทราบ

2.3 ด้านวัสดุอุปกรณ์ พบว่า วัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ขาดการร่วมมือกันพัฒนาวัดช่วยกัน ขาดผู้รับผิดชอบดูแลด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ขาดการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการท่องเที่ยว

2.4 ด้านการจัดการ พบว่า ขาดการจัดบุคลากรเข้าทำงานอย่างเป็นระบบมีความเหมาะสมกับงาน ขาดการบริหารจัดการงบประมาณอย่างโปร่งใสตรวจสอบได้ ขาดการจัดกิจกรรมที่หลากหลายและให้ตรงกับวันหยุดเสาร์อาทิตย์ และควรมีการจัดสถานที่ท่องเที่ยวสะอาด สงบ ปลอดภัย และสร้างความสนใจ

3. ด้านการประเมินผล

3.1 ด้านบุคลากร พบว่า ขาดการประเมินผลการทำงานแบบ มีส่วนร่วม โดยร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ การประเมินผลการทำงานของบุคลากรทุกฝ่ายในรอบเดือน รอบไตรมาส และรอบปี

3.2 ด้านงบประมาณ พบว่า ขาดการประเมินผลด้านการเงินในทุกสิ้นเดือนและรอบปี เพื่อรายงานทุกหน่วยงานได้รับทราบ

3.3 ด้านวัสดุอุปกรณ์ พบว่า ขาดการประเมินผลวัสดุอุปกรณ์ในทุกสิ้นเดือน เพื่อตรวจสอบความบกพร่อง ขาดเสียหาย แล้วรีบดำเนินการแก้ไข

3.4 ด้านการจัดการ พบว่า ขาดประเมินผลการบริหารจัดการการท่องเที่ยวภายในวัดในทุกระบบแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมต่าง ๆ ของทางวัดอยู่เป็นประจำ เพื่อพัฒนาวัดให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรมีการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคอีสานตอนล่างทั้ง 9 แห่ง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดภาคในภาคอื่น ๆ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงศาสนาภายในวัดต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพระมหาเถระ คณะสงฆ์ ไวยาวัจกร กรรมการวัด ผู้นำชุมชน และหน่วยงานภาครัฐทั้ง 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดสุรินทร์ ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการให้ข้อมูลภาคสนาม อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่ถวายเป็นความรู้แก่ผู้วิจัยด้วยดีมาโดยรวมทั้งไปถึงที่ปรึกษา ผศ.ดร.ชิลิกา วรณจันทร์ ผู้ชี้แนะแนวทางในการเขียนงานวิจัยอันนำไปสู่การเขียนงานที่มีคุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **แนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ปี 2557**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. 2557.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. **รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร**. รายงานการวิจัยคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- ภัชรบถ ฤทธิเต็ม. “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด,” **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี**. 11, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2558) : 1-23.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545-2549**. กรุงเทพฯ: พริกหวาน กราฟฟิค จำกัด, 2545.
- สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม, กรมการศาสนา. **แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนาปี 2547**. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2547.